

Sanja Elezović, Mostar  
sanja.elezovic@hotmail.com

Josip Janković, Zagreb  
josip.jankovic@etcetera.hr

Izvorni znanstveni rad



# Razvoj grupne dinamike u malim edukativnim skupinama studenata socijalnog rada u Mostaru

## Sažetak

Rad se bavi malim edukativnim skupinama i njihovom dinamikom u stvarnoj psihosocijalnoj i edukativnoj funkciji. U uvodnom dijelu ponuđen je pregled općih spoznaja o skupinama, razvoju misli o njima, njihovu izučavanju, podjelama, karakteristikama, funkcijama i grupnim mehanizmima. Samo empirijsko istraživanje se odnosi na male edukativne skupine u okviru sustava edukacije studenata socijalnog rada u Mostaru. Rezultati istraživanja pokazuju da je, bez obzira na vrlo mali broj susreta, strukturirani i intenzivni rad skupina u nastavi, stupanj međusobnog poznavanja statistički značajno veći na zadnjem, sedmom, nego na prvom susretu. Pokazalo se da je stupanj samootkrivanja među članovima skupina značajno uznapredovao tijekom vremena pa je statistički značajno veći na sedmom nego na prvom susretu. Pokazalo se, također, da je zastupljenost tema vezanih za nastavu i rad na vježbama u odnosu na socioemocionalne teme statistički značajno veća samo na prvom susretu, dok su ove dvije teme na četvrtom i sedmom susretu izjednačene. U radu je ispitivana i distribucija uloga kod sudionika istraživanja, kako ih članovi grupa biraju i kako se njihov izbor mijenja tijekom razvoja skupina.

Ključne riječi: skupina, male edukativne skupine, grupna dinamika, međusobno poznavanje, grupne uloge

## ***Group Dynamics Development within Small Educational Student Groups of Social Work in Mostar***

### ***Abstract***

*The paper deals with small educational groups and their dynamics in their actual psychosocial and educational function. The introductory part offers an overview of the general knowledge about groups, the progression of opinions and ideas about them, studying them, division, features, functions and group mechanisms. The empirical research is based upon small educational groups within the system of education for students of social work at the University of Mostar. The research results show that, regardless of very small number of meetings, the structured and intensive group work in class as well as the degree of mutual knowing each other was statistically significantly higher at the last, the seventh, than at the first meeting. It has been shown that the degree of self-disclosure among the members of the group progressed significantly over time and is statistically significantly higher at the seventh than at the first meeting. It also turns out, that the representation of topics related to teaching and work at practice in relation to the socioemotional topics statistically significantly higher only at the first meeting, while the two themes in the fourth and the seventh meeting are equalized. The distribution of roles in the survey participants is inquired - how the group members choose the roles and how their choices change during group development.*

**Key words:** *group, small educational groups, group dynamics, knowing one another, group roles*

## Uvod

Grupa je društveni fenomen prisutan kod čovjeka već u najranijim razdobljima nastanka i razvoja ljudskog društva koji se stavlja u vezu s nastankom obitelji (Janković, 2008; Janković, 2014). Početak zanimanja za grupe moguće je naći u području filozofije i medicine, odnosno grupne terapije i poučavanja koje, koliko je poznato, seže u vrijeme stare Grčke. Praktičnu primjenu grupe i grupnih mehanizama nalazimo čak 600-tinjak godina prije Krista u magijskim grupnim događanjima. Sokrat je preteča poučavanja kroz dijalog u grupi, a nakon njega stoljećima niz velikih imena unose grupu u medicinu (Janković, 2014). Znanstveno promišljanje i izučavanje skupina veže se uz mnoge znanstvenike kao što su E. Durkheim, Le Bon i američki sociolozi na prijelazu iz 19. u 20. i C. H. Cooley tijekom 20. stoljeća (Klain 2008).

## Definicija skupine

U literaturi se mogu naći brojne definicije grupe jer se grupom ili skupinom kao fenomenom bavi čitav niz znanstvenih disciplina, od sociologije, psihologije, psihijatrije, psihoterapije pa do pedagogije, defektologije i socijalnog rada.

B. J. Piccard istražujući povijesni razvoj grupnog rada utvrđuje kako je on izvorna metoda socijalnog rada. Ova autorica skupinu definira kao: „dviije ili više jedinki koje imaju neke zajedničke karakteristike, ciljeve i potrebe i u stalnoj su međusobnoj interakciji.“ (Piccard, 1975).

Rex A. Skidmore i Milton G. Tackery, slično B. J. Piccard, pod grupnim socijalnim radom podrazumijevaju metodu rada s koriskom u skupini koju čine najmanje dva člana i voditelj (Janković, 2004).

Jedna od često korištenih je definicija B. Petza i suradnika (1992) koja kaže da je grupa skupina više osoba čiji odnosi imaju sljedeća obilježja: među članovima postoji interakcija, članovi sudjeluju u sustavu međusobno povezanih uloga i položaja, postoje grupne norme i standardi koje određuju ponašanje članova u grupi, članovi sami sebe smatraju pripadnicima grupe, tj. imaju osjećaj grupne pripadnosti, članovi doživljavaju grupu kao cjelinu, članovi teže da ih socijalna okolina doživljava kao grupu.

Bertcher nudi definiciju (1994, prema Ajduković, 1997) prema kojoj je grupa „dinamičan socijalni fenomen koji čine dva ili više pojedinaca. Ti su pojedinci u uzajamnoj interakciji da bi postigli jedan ili više zajedničkih ciljeva za koje vjeruju da ih najbolje mogu ostvariti sudjelovanjem u grupi. Svojim sudjelovanjem svaki član utječe na drugog člana i pod utjecajem je svakog drugog člana. S vremenom se razvijaju statusi i uloge članova te se prihvaćaju norme i vrijednosti kojima se određuje njihovo ponašanje.“

## VRSTE I STRUKTURA SKUPINA

Grupnu se može promatrati iz više aspekata i tako ju svrstavati u više mogućih oblika i podjela. B. J. Piccard ju promatra kroz prizmu njezina povijesnog razvoja u okviru prakse socijalnog rada u SAD kao model grupnih ciljeva, remedijalni i recipročni model. Svaki novi model složeniji je i sofisticiraniji od prethodnog (Janković, 2013).

Grupe se češće promatra kroz horizontalni presjek u određenom trenutku u odnosu na istog subjekta koji je istovremeno član više različitih grupa u nekima od kojih je čitav život, kao što su obiteljska skupina, konfesionalna ili prijateljska grupa, dok su mu druge više ili manje prolazne. Moguće ih je dijeliti i prema svrsi, djelotvornosti i veličini, što je često povezano (Janković, 2014).

Herbert Lattke u svom djelu „Sozialpädagogische Gruppenarbeit“ (1962) opisujući svoj rad s malim grupama razlikuje sljedeće vrste grupa:

1. Primarno pedagoški orijentirane grupe, gdje se razlikuju dvije vrste grupa i to:
  - a. grupni rad sa zadatkom da se nešto ustanovi, riješi ili nauči,
  - b. socijalne grupe usmjerene na osobe i grupu pod nazivom T - grupe (training).
2. Primarno nepedagoške grupe:
  - a. grupe namijenjene izvršenju određenih zadataka u proizvodnji,
  - b. psihoterapijske grupe i
  - c. psihagogičke grupe za delinkvente i socijalno neadaptirane (Weissgerber, 1975).

Mogu se promatrati i prema kriteriju konstitutivnosti kao formalne ili neformalne. Općenito gledano neformalna grupa u svom sastavu najčešće ima od dvoje do sedam članova, što je svojim istraživanjem potkrijepio James (1953. prema Forsyth, 2006) utvrđivanjem broja članova u 7405 neformalnih, spontano formiranih grupa u javnom okruženju. On je ustanovio da je njihov prosječni broj 2,4 člana. Utvrdio je da i grupe koje su formirane namjerno, kao u radnim uvjetima, uključuju prosječni broj od 2,3 člana. Što se tiče učinkovitosti skupine, preferiraju se one s manje članova. Grupa, što je manja, djeluje efikasnije i homogenije, dok velike grupe gube na učinkovitosti, te se raspadaju na manje skupine ili podgrupe (Bezić, 1975). Struktura grupe uvjetuje „...broj i diferencijacije uloga, vodstva, skup normi i pravila članstva“ (Tedeschi i Lindskold, 1976. prema: Pennington, 2004). Bales i suradnici (1951. prema: Pennington, 2004) su utvrdili da su u većim grupama razlike u doprinosima pojedinaca veće, budući da u njima neki ljudi puno participiraju u raspravama, a neki gotovo nikad i ne progovore. Za razliku od velikih grupa, u manjima su doprinosi svakog pojedinca sličniji. Jedno od istraživanja u kojemu se mjerilo vrijeme participiranja članova u grupama različite veličine pokazalo je u trijadama raspodjelu vremena 42% : 34% : 24%. U grupi od četiri člana odnos participacije je 37:27:21:16. Dakle, jedan član grupe uzima najviše vremena,

idući upravno proporcionalno s brojem članova manje i dalje sve manje i manje. Tako u grupi od pet članova jedan uzima 39% vremena za sebe, dok onaj koji najmanje sudjeluje zauzima samo 9% vremena. Očigledno s povećavanjem broja članova raspored korištenog vremena postaje neravnomjeran, te će u grupama od 8 do 10 članova onaj koji najviše sudjeluje uzeti čak i 50% vremena, dok onaj s najmanjim sudjelovanjem svega 2% (Rot, 1988). No, veličina grupe ne utječe samo na raspored korištenja vremena unutar grupnog rada, nego i na zadovoljstvo pojedinaca grupom te je vjerojatno da će se ono smanjivati kako se grupa povećava. Slater (1958. prema Pennington 2004) je u svome istraživanju uočio najveće zadovoljstvo pojedinaca u grupama od pet ljudi, dok su veće grupe postajale natjecateljske, impulzivnije i sve manje poželjne.

Posebno je važno spomenuti specifičnosti malih grupa u sklopu grupnog rada kao pomažućeg procesa, a to su (Rot, 1981):

- Ograničen broj članova pri čemu ne postoji slaganje o gornjoj granici broja, ali je važno da omogućava neposredni uzajamni kontakt svih članova sa svima.
- Uzajamno opažanje članova, što podrazumijeva odnos licem u lice.
- Neposredna interakcija članova u svrhu ostvarivanja zajedničkog cilja.
- Uzajamna ovisnost i utjecaj kroz proces neposredne suradnje članova.

## Faze razvoja i životni vijek skupina

Svaka grupa u svome trajanju prolazi kroz određene faze razvoja koje se mogu predvidjeti i koje su uzajamno povezane. Vrlo sažeto može se reći da su to faza planiranja, početna, središnja i završna faza grupnoga rada, a njihov tijek i izmjenu treba poznavati kako bi se moglo razumjeti grupne procese. Na početku stvaranja svake grupe, prije nego što se razviju interpersonalni odnosi i grupna kohezija, grupa se doživljava kao skup pojedinaca koji su međusobno nepoznati, odnosno jedan drugome stranci (Urlić, prema Klain 1996). Naime, grupa kao takva nije samo zbroj pojedinaca, nego i zasebna cjelina koja djeluje na pojedinca i pojedinac na grupu, upravo kako je to opisao William Schwartz (Janković, 2013) - grupni rad u kojemu je individua tijekom procesa promjena maksimalno uklopljena u svoju okolinu tako da su promjene recipročne, dakle one u pojedinca djeluju na okolinu i obrnuto. Grupa tako ne samo da olakšava željene promjene u funkcioniranju i ponašanju jedinke nego omogućuje i njihovo utvrđivanje i održavanje, kao i unapređenje funkcioniranja subjektive okoline.

U literaturi koja se bavi istraživanjem grupnog rada postoji više različitih prikaza i objašnjenja faza razvoja i života grupe. Tuckmanov model razlikuje četiri faze, Hartfordov tri, a razvoj grupe u okviru pristupa Male kreativne socijalizacijske skupine (MKSS) koji u nekim fazama potpuno odudara od opisana dva modela, pet faza (Janković, 2013).

## Grupne uloge i status članova

Ulogama kao fenomenom vezanim za socijalne skupine posebno se bavi Simboličko interakcijska teorija u okviru koje je razrađena dinamika izbora i preuzimanja, kreiranja i igranja pojedine uloge. U skladu s izborom uloge mijenja se ponašanje pa samim time i interakcija pojedinca s okolinom, prvenstveno u obitelji kao primarnoj grupi (Janković, 2004) a onda i drugim skupinama.

Jedna od definicija određuje ulogu kao „sklop svojevrsnih oblika ponašanja, doživljavanja i djelovanja koje se očekuje od osobe i koje pojedinac ostvaruje na određenom položaju u socijalnoj strukturi grupe, ali i prava, obaveze i dužnosti koje osoba ima i obavlja s obzirom na svoj status“ (Petz i sur, 1992). Iskustva iz grupnoga rada pokazala su da je unutar grupa moguće pronaći niz različitih uloga koje članovi pružaju. Katkad su uloge u grupi formalno propisane i dodijeljene, primjerice u nekoj tvornici (tokar, zavarivač...) ili sportskoj ekipi (vezni igrač...). Neke od najjasnijih primjera diferencijacije uloga zapravo nalazimo unutar najvažnije od svih malih grupa, u obitelji (roditelj, dijete...). Ipak, u mnogim grupama nema tako jasnog razgraničenja uloga. Naprimjer, u grupi prijatelja ili neformalnim diskusionim grupama. No, čak i u ovim naizgled amorfnim skupinama moguće je prepoznati i utvrditi diferencijaciju različitih uloga (Brown, 2000). Važno je osvijestiti da uloge imaju određenu funkciju unutar grupnog rada te ih je kao takve potrebno i promatrati. Diferencijacija uloga je rasprostranjeno obilježje grupnog života upravo stoga što uloge impliciraju podjelu rada među članovima. Ona pridonosi uvođenju reda u život grupe i ujedno je sastavni dio načina na koji član definira svoj doživljaj sebe (Brown, 2000).

Shaw (1971. prema Pennington, 2004) nudi tripartitnu percepciju uloga:

- očekivane uloge – ponašanje koje drugi u grupi smatraju prikladnim,
- percipirane uloge – ponašanje koje po mišljenju nositelja uloge treba provoditi,
- izvedene uloge – stvarno ponašanje nositelja uloge.

Razlike unutar uloga (dvije ili tri) mogu često rezultirati sukobima unutar grupe i obrnuto, njihova usklađenost pridonosi uspješnijem komuniciranju unutar grupe. S obzirom na svoju ulogu svaki član uživa određeni položaj ili status u grupi. Netko može igrati istodobno ili naizmjenice više uloga, a kada je nekome priznata određena uloga i uz nju vezani status i grupa se osjeća sigurnijom, a sam pojedinac zna što se od njega očekuje (Bezić, 1975). Iako je unutar grupa moguće prepoznati niz različitih uloga, najčešće su to one koje su posebno značajne za ostvarivanje grupnih i individualnih ciljeva, a to su: „dominantni član“, „neformalni voditelj“, „šutljivac“, „saboter“ i „zabavljač“, „žrtveno janje“, „neprikladni“ (Janković, 2013) koje umnogome utječu na komunikacije u skupini, grupnu dinamiku, koheziju grupe, a onda i njeno ukupno funkcioniranje. Pri

tome je važno istaknuti da se sve uloge koje članovi preuzmu ne vrednuju jednako, niti imaju jednak utjecaj ili kontrolu nad drugima, što znači da se pojedine članove poštuju ili voli u različitom stupnju (Brown, 2006). Drugim riječima, u uskoj vezi s obrascem uloga u grupi je i status na hijerarhiji (Scott i Scott, 1981, prema Brown, 2006). Razlikuju se dvije vrste statusa. Prvi je pripisani status – koji ne odražava zasluge pojedinca, već nastaje zbog nekih osobina ili nekih drugih poželjnih svojstava (npr. dob, spol, društveni položaj nukleusne obitelji...). Drugi je ostvareni status – koji odražava sposobnosti i postignuća (ili neuspjehe) neke osobe (Pennington, 2004). Pojednostavljeno, status je zapravo evaluacija uloge pomoću grupe kojoj uloga pripada ili je njome definirana (Wilke i Knippenberg, 2003). Na kraju je važno istaknuti što status unosi i/ili mjenja u grupnome životu. Prvo, status osobe utječe na mjeru u kojoj će se ona konformirati s očekivanjima uloge i normama grupe, mjeru u kojoj utječe na obrasce i sadržaj komunikacije u grupi i, na koncu, sam rezultat funkcioniranja grupe i mišljenja članova grupe (Pennington, 2004).

## Grupna kohezija

Grupnu koheziju moguće je definirati u terminima privlačnosti koju za članove ima ideja o grupi, ideja njezine konsenzualne prototipne slike i načina na koji se to odražava na ponašanje članova i njihove tipične karakteristike (Hogg, 1992, prema Brown, 2006). Dakle, kohezivnost same grupe se odnosi na mjeru u kojoj članovi grupe privlače jedni druge i u kojoj ih mjeri privlači grupa kao cjelina (Pennington, 2004). Istraživanje samog pojma pokazuje da se kohezivnost može analizirati kao posljedica određenih obilježja grupe, ali ujedno i kao pojava koja izaziva nastanak određenih obilježja grupe i utječe na njih (Ajduković, 1997). Stoga ne iznenađuje činjenica da u literaturi postoji sustavan i sažet pregled izvora, pokazatelja i učinaka kohezivnosti.

U konačnici stoji tvrdnja da je kohezija važna za grupni uradak. Istraživanja su pokazala da je kohezija koja se temelji na predanosti grupnom zadatku efikasnija odrednica izvedbe ili grupnog uratka nego ona koja se temelji na interpersonalnom privlačenju (Mullen i Copper, 1994, prema Brown, 2006). To znači da snažnija identifikacija članova s grupnim ciljevima kao odrednica povećane kohezivnosti ima blagotvorne efekte na grupnu produktivnost (Brown, 2006). Nadalje, članovi grupe u kojoj je kohezija snažna pokazuju uzajamno prihvaćanje, pružanje uzajamne podrške i sklonost razvijanju za njih važnih odnosa. Stoga takva grupa pridonosi sklonosti članova izražavanju i pokazivanju svoje osobnosti. Oni postaju svjesni dotad neprihvatljivih dijelova sebe i mogućnosti njihove postupne integracije i ostvarivanja dublje veze s drugima (Urlič, prema Klain 1996).

## Grupna dinamika

Rane studije na polju istraživanja grupe i grupne dinamike gotovo podjednako provode sociolozi i psiholozi početkom 20. stoljeća (Steiner, 1974, prema Forsyth, 2006). Rana sociološka misao veže se za Émilea Durkheima koji govori o povezanosti osobnog identiteta i pripadnosti određenoj skupini, pri čemu ljudi koji ne pripadaju bilo obiteljskoj, prijateljskoj ili određenoj vjerskoj skupini vrlo lako mogu izgubiti pojam osobnog identiteta što u većem broju slučajeva dovodi i do samoubojstva (Forsyth, 2005). Jedan od prvih radova na području psihologije jest knjiga francuskog psihologa Gustavea Le Bona (1895) pod nazivom „Psychologie des Foules“ (Psihologija gomile) u kojoj opisuje promjenu individua kroz njihovo pridruživanje grupama (Forsyth, 2006). U 50-im i 60-im godinama prošloga stoljeća područje istraživanja grupne dinamike brzo se širi kroz interdisciplinarni pristup (Forsyth, 2006). Tijekom razvoja proučavanja grupne dinamike zapaža se više teorijskih pristupa. Među prvima je pristup Kurta Lewina, jednog od prvih psihologa koji su pisali o grupnoj dinamici i važnosti grupe u oblikovanju ponašanja njezinih članova (Burnes, 2004). Još od 1932. godine Lewin istražuje grupe, a godine 1945. osnovao je na Harvardskom sveučilištu Centar za istraživanje grupne dinamike (Žugaj, 1982). U svome promišljanju i djelovanju grupnu dinamiku je spojio s dinamičkom psihologijom, tj. psihologijom motivacije (barijere, frustracije i obrambeni mehanizmi). Ujedno je tvorac znanstvenih metoda i pojmova kao što su: psihološko polje, životni prostor i značajan prostor (Weissgerber, 1975). Velika tema i polazište njegova rada bilo je viđenje da je „grupa kojoj individua pripada temelj njegove percepcije, njegovih osjećaja i djelovanja“ (Allport, 1948. prema Burnes, 2004). Stoga smatra da fokus promjena treba biti upravo na razini grupe i to koncentriran oko značajki kao što su grupne norme, uloge, interakcija i socijalizacijski procesi, kako bi stvorio „neravnotežu“ i promjenu (Schein, 1988, prema Burnes, 2004). Autori drugog teorijskog pravca u proučavanju grupne dinamike su P. Homens i R. Bales, koji ističu da grupu treba shvatiti kao sustav interakcije, međusobnih odnosa članova grupe s elementima aktivnosti, međusobnih utjecaja i osjećanja (Žugaj, 1982). Treći pravac tumačenja grupnog ponašanja razvio je Moreno uvođenjem sociograma koji predstavlja tehniku grafičkog prikazivanja i mjerenja emocionalnih i socijalnih veza između članova skupine (Burke, 2006). Moreno uz sociogram uvodi i psihodramu u kojoj članovi grupe ili pacijenti igraju uloge i komentiraju kratke aktovke (Weissgerber, 1975). Zanimanje za skupine se u drugoj polovici dvadesetog stoljeća naglo širi pa se njima sve više bavi i socijalni rad (J. B. Piccard, 1975. prema Janković, 2014) grupna psihoterapija i grupna analiza brojnih autora, te psihoterapija velikih grupa odnosno terapijske zajednice, odgojne i druge znanosti (Janković, 2014). U vrijeme dok su znanstvenici teoretizirali o utjecaju grupe na individu, praktičari su već započeli s eksperimentalnim korištenjem malih skupina kao terapijskih agensa. Joseph H. Pratt (1906, prema Rutan i sur, 2007), internist opće medicine u Općoj bolnici Massachusetts u Bostonu, smatra se osnivačem



grupne psihoterapije nakon što je 1905. godine organizirao je grupu od 15 pacijenata s tuberkulozom. Kasnije se javlja čitav niz autora i praktičara koji grupu i grupnu dinamiku koriste u psihoterapijske svrhe. Razlog tome je taj što je grupna dinamika, koju je imenovao i definirao Kurt Lewin, zapravo interakcijska sila koja definira način na koji cijela grupa funkcionira. Stoga, kada se govori o grupnoj dinamici polazi se od konstatacije da grupa predstavlja cjeloviti sustav (Rutan i sur. 2007). Konačno, pod grupnom dinamikom razumijevaju se sva zbivanja i promjene u odnosima između pojedinih članova unutar grupe i promjene u odnosima te grupe prema drugim grupama koje se s njom nalaze u nekom prostoru ili psihološkom kontaktu (Žugaj, 1982).

## Učinkovitost skupina

U kontekstu funkcioniranja skupine važno je Foulkesovo viđenje, koje se nastavlja na Goldsteina, a ističe važnost grupe kao cjeline koja postaje okvir za sva zbivanja u njoj, ali i važan koncept koji stimulira sve grupne procese. Kada je uspostavljena cjelovita grupa, osiguran je napredak svih članova i potrebne terapijske promjene (Klajn, 1996). Po Foulkesu to je „arena za akciju gdje su prisutni ljudi koji tijekom ponovljenih sastanaka, akcija i interakcija u grupnom settingu mogu prihvatiti značenje za svakoga pojedinačno, tako da jedan drugome postaju važne osobe (significant others) i kao transferne figure i kao realni likovi u situaciji «ovdje i sada». U tom settingu „može se ostvariti osobna redefinicija.“ (Klajn, 1996) Ta zapažanja otvorila su put pokušajima korištenja skupine u vrlo različite, pa i edukativne svrhe.

Konstelacija odnosa i komunikacija u skupini omogućuju da članovi grupe prihvaćaju jedni od drugih ono što nikada ne bi prihvatili od terapeuta u individualnoj terapiji pa i voditelja u edukativnoj skupini, ili bi prihvatili tek nakon dugih i velikih napora. Istovremeno s vanjskom, grupnom dinamikom razvija se i unutarnja te kroz njihovo djelovanje u vidu primarnih procesa individuacije u obiteljskoj, dinamici primarne grupe, dolazi do ponavljanja tog procesa što Cox (prema Urlić, 2008) naziva redefinirajućim procesom. Taj i drugi procesi, osobito komunikacije koje su osnova i rezultat svih procesa, odvijaju se unutar grupnog okvira. Tako se prožimanjem unutarnjih sudionikovih i grupnih procesa događaju promjene i na grupnom i na individualnom planu u područjima kao što su autopercepcija, heteropercepcija, stereotipi ili predrasude, naprimjer, gdje je to inače izuzetno teško postići (Janković, 2014).

U “terapijsko-edukativnim“ grupama o kojima piše i Moro (2008), a Foulkes je za njih uspostavio dijagram po kojemu je pokušao objediniti liječenje i edukaciju, događaju se isti procesi kao i u analitičkim, osim što u ovima obično nakon seansi slijedi sastanak edukanata s voditeljem grupne terapije – edukatorom tijekom kojega se razmatraju sposobnosti sudionika za analizu i druge teme vezane za grupna i individualna događanja, te recepcija novih spoznaja iskustvenom metodom učenja (Janković, 2014).

Pokazalo se da se individualni i zajednički zadaci u skupini ispunjavaju znatno bolje korištenjem grupnih mehanizama. Wender je primjenjivao „metodu razreda“ u svrhu razmjene iskustava u malim podgrupama, što je donosilo ne samo nova iskustva nego i značajnu dobit u odnosu na individualni rad. Burrow je, živeći u zajednici s kolegama, zajedno s njima proučavao grupne fenomene u vlastitoj grupi (Klain, 2008) i tako istovremeno bivao akter grupnih procesa i njihov istraživač, koristeći pritom metodološki koncept promatranja sa sudjelovanjem (Vukosav i Zarevski, 2011). Svi ovi primjeri pokazuju kako su u svojim počecima psihoterapijske grupe imale više edukativni nego terapijski karakter ili su bile mješavina ovih dvaju procesa. Te spoznaje koriste se i danas ne samo u svrhu liječenja nego i tijekom edukacije novih grupnih terapeuta koji ulaze u terapijski proces jednako kao pacijenti, kako je već pokazala Lj. Moro (2008).

Sve ovo govori u prilog korištenja grupa, osobito malih, ponekad podgrupa velikih, u svrhu provedbe složenih stručnih edukacijskih procesa namijenjenih pripremi stručnjaka za sofisticirane pozive kao što su to psihoterapeut ili savjetovatelj. Za to je potrebno kandidate provesti kroz složeni proces samoupoznavanja, upoznavanja drugih, rad na sebi na vrlo suptilnom području kao i svladavanja širokog kruga znanja i vještina. U takvom kontekstu član grupe istovremeno je sudionik dva procesa - savjetovališnog, odnosno terapijskog i istovremeno i edukativnog. Koji će od ovih dvaju procesa dominirati ovisi o više čimbenika, među kojima je svrha formiranja skupine (Janković, 2014).

## Koncept nastave savjetovanja u malim skupinama

Danas se u visokoobrazovnim institucijama, bez iznimke, edukacija sve više organizira u formi grupnog rada, upravo iz razloga što grupni mehanizmi potiču razvoj kritičkog mišljenja, što je važno za budući profesionalni rad bez obzira na polje djelovanja (O'Dee 1995, Colbeck et al. 2000, prema Neilson, 2006). No to nije jedini razlog motivacije visokoobrazovnih institucija da naprave odmak od tradicionalnih metoda učenja, nego sama činjenica da se sve veći broj radnih mjesta zasniva upravo na timskom ili grupnom radu, što zahtijeva razvoj edukacije studenata u tome smjeru (Neilson, 2006).

Za studente socijalnog rada, edukacija organizirana u okviru malih skupina može biti i jest djelotvorna na dva načina: djeluje na njihovu osobnost i na budući profesionalni rad. Uđe li se dublje u istraživanje ovoga pojma dolazi se do spoznaje da u edukacijskom smislu rad u malim grupama potiče metakogniciju (Blakey i Spence, 1990, prema Neilson, 2006), kako bi studenti zahtjevni sadržaj kolegija shvatili na „dublji“ način (Bound i sur, 1997, prema: Neilson, 2006), te im pomaže u osobnom učenju (Jacques, 2003, prema Neilson, 2006) i za razvoj kritičke sposobnosti (Gokhale, 1995, prema Neilson, 2006). S druge strane, učinak malih edukacijskih grupa za praksu socijalnog rada i superviziju ogleda se kroz aspekt „meta učenja“ koje je iznimno važno za

praksu socijalnog rada jer proces verbaliziranja u sklopu skupine rezultira kasnijim poboljšanim intervencijskim vještinama u radu s korisnicima (Arkin i dr, 1999, prema Neilson, 2006). Također ovakav oblik rada studentima pruža praktično iskustvo u kreiranju alternativnih rješenja za izazove prakse pred kojima će se naći (Walter i Young 1999., prema: Neilson, 2006.), kao i mogućnost promocije altruizma (O'Dee 1995, prema Neilson, 2006.). Nadalje, Gardner (1989. prema Neilson, 2006) opisuje pomak od individualnog pristupa u radu s korisnikom unutar socijalnog rada, na interaktivno učenje koje naglašava utjecaj okolinskih činitelja kao presudnih. U praksi postoje brojni primjeri efikasne upotrebe malih grupa u sklopu edukacijskog procesa socijalnih radnika te Lindsay (2005, prema Neilson, 2006) kao jedan od njih navodi korištenje metode učenja temeljenog na problemu („problem-based learning“) na Brighton Sveučilištu gdje je razvijen pristup pod nazivom „Učenje putem pitanja i akcije“ („Enquiry and Action Learning“) koji uključuje rad u grupama. Ovaj pristup omogućava studentima razvoj vještine poput uzajamnog rada, zajedničkog rada unutar kojega grupa pruža svojevrsni model studentima - „raditi zajedno za promjene u praksi“ (Neilson, 2006). Neosporno je da rad u grupama ima velike prednosti u obrazovanju socijalnih radnika i budućih pripadnika sličnih poziva, no važnost šireg pristupa korištenja grupnog rada, odnosno koncepta spajanja grupe ljudi različitih obrazovnih disciplina na pojedinim kolegijima je sveprisutna. Ovaj koncept i pristup ima ogroman značaj za studente socijalnog rada i zato što socijalni radnici rade u multidisciplinarnom okruženju. Ovakav pristup već unaprijed priprema studente na zajednički rad unutar multidisciplinarnog tima i boljeg međusobnog razumijevanja (Neilson, 2006), osobito ukoliko i ostali članovi tih timova psiholozi, defektolozi budu na svojim studijima pripremani na ovaj način.

Priprema studenata socijalnog rada u Zagrebu za primjenu metode savjetovanja u socijalnom radu započela je školske godine 1985/86. u okviru kolegija Socijalni rad s porodicom kao Vježbe savjetovanja. Program je pripremio prof. Josip Janković koji je i vodio nastavu. Od početka su vježbe bile kombinacija kratkih predavanja i radionica, vježbi kroz koje su studenti paralelno svladavali teorijska znanja i potrebne vještine. Prve godine provedbe nastave korištene su dvije velike skupine, a u slijedećim godinama velike grupe podijelile su se na male od po četiri člana. Tako je došlo do prve primjene malih, „laboratorijskih skupina“ na Studiju socijalnog rada. Tijekom vježbi u malim skupinama studenti su pripremani za vođenje procesa savjetovanja u praksi socijalnog rada i drugim interdisciplinarnim djelatnostima, u najsloženijim intervencijama i sustavnim djelovanjima. Program se s vremenom sve više razvijao i usložnjavao tako da su studenti dovođeni u stvarnu situaciju provedbe zadataka koji su tijekom 14 susreta jasno programirani i usmjereni na bitne sadržaje od samoupoznavanja i međusobnog upoznavanja, preko usvajanja komunikacijskih vještina pa do učenja i vježbanja vođenja intervjua i konačno provođenja faza procesa savjetovanja. Pri tome svaki student ima priliku prolaziti kroz tri uloge: korisnika, intervjuera – savjetovatelja i promatrača. Na

taj način se svaka sekvenca edukacije može doživjeti iz tri različita aspekta, a tijekom rasprave nakon svake sekvence analizirati rad svih članova svoje male skupine. Na raspravi u velikoj skupini, šire se horizonti u pogledu svakog od bitnih aspekata te se dobiva i viđenje procesa koji su se događali iz meta pozicije. Taj je aspekt izuzetno važan pogotovo što dolazi iz velike skupine studenata kroz raspravu koju vodi voditelj vježbi dodajući raspravi važnu stručnu i iskustvenu komponentu.

Pisanjem izvješća nakon svake vježbe studenti su u prilici utvrditi teorijska znanja, proraditi deskripciju intervjuja koji su prilikom vođenja snimali, analizirati kvalitetu svakog svog pitanja, tijekom intervjuja, u raspravi im ponuđena viđenja svakoga od članova njihove male skupine kao i komentare tijekom rasprave u velikoj.

Tijekom vremena ovaj pristup je implementiran i na Katedri za psihologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku te na Katedri za socijalni rad Filozofskog fakulteta u Mostaru gdje se, kao i na izvorištu nastanka u Zagrebu, i dalje koristi.

Kreator i voditelj provedbe ovog pristupa u nastavi savjetovanja, razvijajući ga sve više se počinje zanimati za dinamiku unutar malih skupina jer iskustveno dolazi do spoznaje da neke skupine funkcioniraju kvalitetnije, neke manje kvalitetno, a neke se i raspadaju. Očito dinamika unutar malih edukativnih skupina ima različiti tijek, intenzitet, pravce razvoja, a onda i ishode. Kako se osjeća veliki nedostatak sustavnih kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja grupnih fenomena, pokazala se potreba za pokretanjem istraživanja koja bi dala određeni uvid u događanja u skupinama, interakcije, razvoj grupne kohezije, dinamike i djelovanje drugih grupnih mehanizama.

## Metodološki okvir istraživanja

### Cilj Istraživanja

Cilj istraživanja je bio istražiti razvoj grupne dinamike u malim edukacijskim skupinama tijekom sedam susreta vježbi kolegija Osnove savjetovanja, koje se koriste na drugoj godini studija socijalnog rada na Filozofskom fakultetu u Mostaru.

### Istraživački problemi

Ispitati stupanj međusobnog poznavanja članova male edukacijske skupine od samog početka do kraja vježbi savjetovanja.

Ispitati stupanj međusobnog (uzajamnog) samootkrivanja izvan vježbi savjetovanja od samog početka do kraja vježbi savjetovanja,

Ispitati razvoj socijalnih odnosa u maloj edukacijskoj skupini tijekom sedam susreta trajanja vježbi savjetovanja,

Ispitati razvoj komunikacije među članovima male edukacijske grupe u odnosu na rad u grupi i socioemocionalne relacije,

Ispitati način preuzimanja pojedinih grupnih uloga tijekom susreta vježbi savjetovanja

## Hipoteze

Sukladno teorijskom okviru te cilju rada postavljene su sljedeće hipoteze:

Stupanj međusobnog poznavanja je od početka do kraja istraživanja – vježbi savjetovanja, statistički značajno porastao.

Stupanj međusobnog (uzajamnog) samootkrivanja je veći na kraju istraživanja nego na početku.

Socijalni odnosi se od prvog do sedmog susreta nisu statistički značajno izmijenili.

Komunikacija među članovima grupe se podjednako odnosila na rad u grupi i međusobne socioemocionalne relacije članova/članica.

Tijekom istraživanja dolazilo je do vidljive promjene u preuzimanju grupnih uloga.

## Metodologija istraživanja

Ovo istraživanje dizajnirano je kao kvantitativno i kvalitativno kako bi se moglo ispitati složene i suptilne procese unutar malih edukativnih skupina.

### Metode prikupljanja podataka

Istraživanje se provodi popunjavanjem evaluacijskih upitnika koji su konstruirani za potrebe ovog ispitivanja, tijekom sedam termina takozvane „blok nastave“ vježbi iz kolegija Osnove savjetovanja. Anonimnost studenata je u potpunosti zajamčena. Svaki je sudionik mogao odustati u bilo kojem trenutku, što su neki i učinili.

Pitanja su bila strukturirana tako da se ispitivalo stanje ispitivanih varijabli u svakoj pojedinoj vremenskoj točki, svakom terminu vježbi, pa su za prvi susret pitanja o međusobnom poznavanju članova skupine izgledala ovako:

1. Na samom početku rada grupe s ostalim članovima sam se poznavala/ao

Ja i b) član

Ja i c) član

Ja i d) član

1. Jako dobro

1. Jako dobro

1. Jako dobro

2. Dobro

2. Dobro

2. Dobro

3. Slabo

3. Slabo

3. Slabo

4. Nikako

4. Nikako

4. Nikako

2. Ostali članovi međusobno su se poznavali:

b) i c)	b) i d)	c) i d)
1. Jako dobro	1. Jako dobro	1. Jako dobro
2. Dobro	2. Dobro	2. Dobro
3. Slabo	3. Slabo	3. Slabo
4. Nikako	4. Nikako	4. Nikako

Drugi dio istraživanja čini analiza sadržaja grupnih dinamika, posebnog odjeljka unutar izvještaja koji studenti pišu nakon svakog susreta tijekom sedam vježbi, pri čemu se jamči anonimnost u korištenju podataka prvenstveno time što u fokusu nisu pojedinačni tekstovi već njihova cjelina.

## Uzorak

Ispitanike u istraživanju čine studenti druge godine Studija Socijalnog rada, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru što znači da je to prigodni uzorak. U istraživanju je na početku imalo priliku sudjelovati ukupno 147 studenata. Ovaj broj se značajno reducirao jer neki studenti nisu željeli sudjelovati u istraživanju, neki su tijekom vremena odustali, a neki su odustali od vježbi jer su toliko zakazali u provedbi vježbi, kvaliteti izvještaja ili iz različitih razloga nisu prisustvovali većem broju vježbi tako da se u velikom dijelu skupina zbog spajanja značajno promijenio sastav i više nisu bile pogodne za istraživanje. Do kraja je u istraživanju ostalo 28 studenata u 7 skupina s po četiri člana. Da bi uzorak bio primjereniji u istraživanje su uključeni i oni studenti koji su ostali u istim malim edukacijskim grupama od početka do kraja istraživanja, grupe od tri člana, gdje je četvrti član izgubljen te su grupe njegovim gubitkom u sastavu od troje ostale do samog konca istraživanja. Tako se u istraživanju zadržalo ukupno 52 studenata, obuhvaćeno istraživanjem bilo je sedam grupa od četiri člana, odnosno 28 studenata od toga 24 studentice i 4 studenata i osam grupa od tri člana tj. 24 studenata od čega 19 studentica i 5 studenata.

## Postupak

Istraživanje je provedeno paralelno sa vježbama savjetovanja. Na samom početku ispitanicima su pojašnjeni ciljevi istraživanja i njegova važnost, kao i sloboda da sami odluče hoće li sudjelovati u istraživanju te da mogu odustati od sudjelovanja u njemu u svakom trenutku. Na vrhu svakog anketnog upitnika dane su pisane upute o načinu njegova popunjavanja. Ispunjeni upitnik ispitanici vraćaju zajedno sa svojim izvještajem i on biva pohranjen sa svim ostalima prema šifri kako bi se mogao pratiti slijed stanja ispitivanih varijabli od početka do kraja vježbi i samog istraživanja.

## Metode obrade podataka

Podaci prikupljeni „Evaluacijskim upitnikom“, kreiranim za potrebe ovog istraživanja, obrađeni su programskih paketom SPSS 17,0.

## Etičke implikacije istraživanja

Na samom početku istraživanja svi sudionici slobodno su odlučivali žele li sudjelovati u njemu, a i kasnije su mogli odustati od sudjelovanja u bilo kojem trenutku bez ikakvih posljedica. Isto tako, zajamčena im je anonimnost već samim ciljem i pristupom u obradi podataka.

## Rezultati i rasprava

U provedenom istraživanju obrađivale su se dvije skupine podataka, i to onih od cijelovitih grupa od četiri člana i grupe od tri člana. Važno je naglasiti da upravo zbog nestalnosti i izmjene četvrtog člana ovaj nije uzet u obradu podataka iako je, naravno, samo njegovo prisustvo dalo određeni doprinos interakciji i grupnoj dinamici. Rezultati obrade podataka će biti prikazani usporedno.

Prilikom obrade podataka koristili su se testovi iz domene neparametrijske statistike i to ponajprije Wilcoxonov test ekvivalentnih parova budući da je posrijedi mali uzorak ispitanika. Pored kvantitativne metodologije, u radu se, upravo zbog bližeg analiziranja podataka, koristila i kvalitativna metodologija i to analizasadržaja kroz pregled prikupljenih dijelova izvještaja pod nazivom „Grupna dinamika“.

Sukladno prvoj hipotezi, provjeren je stupanj poznanstva između članova grupe koji se, u odnosu na početak, statistički značajno povećao na kraju istraživanja,. U svrhu utvrđivanja razlike korišten je Wilcoxonov test ekvivalentnih parova, jer je riječ o dva zavisna uzorka.

Tablica 1: Usporedba stupnja poznanstva članova u grupama od četiri člana između sedmog i prvog susreta.

	N	Prosječni rang	Suma rangova	z	p
Negativni rangovi	28	14,50	406,00	- 4,630	0,001
Pozitivni rangovi	0	0,00	0,00		

Rezultati dobiveni Wilcoxonovim testom pokazuju visoku razinu značajnosti razlike u stupnju međusobnog poznavanja sudionika između prvog i sedmog susreta u skupinama od četiri člana-članice. To znači da su se studenti međusobno na kraju provedbi vježbi savjetovanja – ovog istraživanja bolje poznavali.

Tablica 1a: Usporedba stupnja poznanstva članova u grupama od tri člana između sedmog i prvog susreta.

	N	Prosječni rang	Suma rangova	z	p
Negativni rangovi	24	12,50	300,00	- 4,301	0,001
Pozitivni rangovi	0	0,00	0,00		

Rezultati dobiveni Wilcoxonovim testom za skupine od tri člana pokazuju jednako visoku značajnost razlike u međusobnom poznavanju na početku i kraju istraživanja, vježbi savjetovanja, u odnosu na početak, kao i u skupinama od četiri člana.

Iz priloženih tablica vidimo da je stupanj poznanstva statistički značajno veći na kraju istraživanja nego na početku, i to za grupe od četiri člana (Tablica 1) prosjek negativnih rangova = 14,50 nasuprot prosjeku pozitivnih rangova = 0,001. I za grupe od tri člana (Tablica 1.a) prosjek negativnih rangova = 12,50, u odnosu na prosjek pozitivnih rangova = 0,001. Dakle, prva hipoteza je potvrđena u oba slučaja, odnosno i u grupama od četiri i od tri člana stupanj poznanstva se povećao od početka istraživanja do njegovoga kraja, koncem sedmog susreta vježbi savjetovanja. Pri tumačenju ovih podataka moramo imati na umu da su na početku u sastav malih grupa birani studenti koji se nimalo ili vrlo malo poznaju, a razlog tomu jeste svrha procesa u koji su uključeni, to jest edukacija za buduće savjetovatelje. Kada je riječ o procesu savjetovanja, same početne faze vježbi, važnosti toga prvog susreta sudionici često i nisu u potpunosti svjesni. To je susret u kojemu se susreću dvije nepoznate osobe koje se na temelju prvog dojma međusobno procjenjuju znajući da će zajedno morat proći kroz neke važne procese o kojima zapravo ništa ne znaju. Procijeni li subjekt procesa savjetovanja da savjetovatelj kojega je upravo sreće odgovara njegovoj osobnoj predodžbi „idealnog savjetovatelja“, na osnovi halo-efekta i sve njegove intervencije će biti dobrodošle (Janković, 2004). U skladu s tim spoznajama važnosti prvog dojma i procjene, male edukacijske skupine na ovome kolegiju organizirane su od skupina nepoznatih članova, kako bismo kroz određene postupke rada mogli istražiti i ovaj dio feedbacka iz naše socijalne okoline. Stoga je prva radionica bila posvećena samoprocjenama kroz tri osnovna aspekta. Sudionici su ispunjavali protokol bipolarnih skala koji je razvio C. Osgood kako bi utvrdili stanje autopercepcije i percepcije okoline o osobinama, kvalitetama i manama članova skupina te kongruentnosti ispitivanih osobnih samodoživljaja i slike u „socijalnom ogledalu“, što



C.R. Rogers smatra izuzetno važnim (Janković, 2004). Dakle, na samom početku članovi se međusobno procjenjuju na osnovi nekih lako uočljivih obilježja, naprimjer odjeće, izgleda ili sličnosti s nekom osobom koju poznaju te time stvaraju osjećaj povjerenja ili nepovjerenja, ovisno o vlastitom iskustvu i trenutnom događaju.

Budući da je jedan od ciljeva ispitati na koji način su najčešće procijenjeni članovi nove grupe, kroz analizu sadržaja grupnih dinamika izdvojeni su kriteriji po kojima su najčešće percipirani i osjećaj u odnosu na tu percepciju. U analizu sadržaja bile su uključene „grupne dinamike“ 52 sudionika, od kojih troje nije pisalo prvi izvještaj pa je nedostajala njihova grupna dinamika, što znači da je za procjenu uzeto 49 radova grupnih dinamika. Osjećaju zadovoljstva članovima grupe i povjerenja u grupu prethodile su sljedeće procijenjene osobine pojedinih članova grupe:

1. „orijentirani na rad“ – 20 odgovora koji na prvom susretu bilježe važnost percepcije sudionika grupe kao osoba koje su motivirane i usmjerene na rad i ostvarivanje ciljeva,
2. simpatičan/na; drag/a – 17 odgovora bilježi ove dvije osobine kao važne pri uspostavljanju kontakta sa sudionicima,
3. spreman/na pomoći – 10 odgovora u kojima se ističe važnost posjedovanja ove osobine pripadajućim članovima grupa,
4. otvoren/na – 10 odgovora, također jedna od osobina koja omogućuje uspostavljanje prvog kontakta unutar grupe.

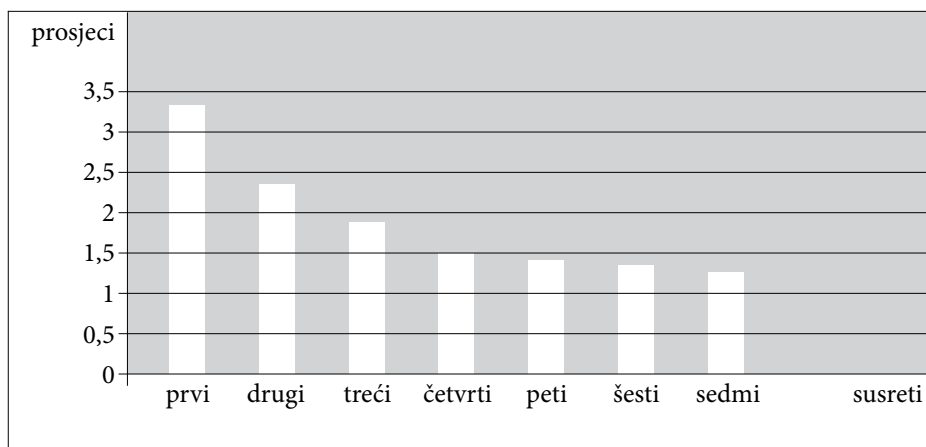
S druge strane, osjećaj nezadovoljstva grupom i/ili pojedinim članom grupe ponajčešće se ističe zbog procjenjivanja osobe kao nezainteresirane i nemotivirane za rad i to u 10 odgovora. Sudeći po ovoj analizi, većina grupa je uspostavila dobar prvi kontakt, no pri tumačenju podataka moramo imati na umu da se dosta sudionika na prvi dojam i procjenu članova grupe nije značajnije osvrnula u svojim grupnim dinamikama. Nadalje, uočava se da iz ovih podataka nije moguće dobiti detaljniji uvid u to na osnovi kojih karakteristika su osobe procijenjene upravo takvima, tj. kako se ponaša i što čini osoba „simpatičan/na“ ili „orijentirana na rad“. Stoga ove podatke možemo uzeti kao podlogu za promišljanje o prvom dojmu i onomu što pojedinca čini u „socijalnom ogledalu“, viđenju njegove male edukativne grupe u ovom slučaju, „poželjnim“ sudionikom određenih grupnih događanja.

Analizom grupne dinamike uvidjelo se da na međusobno upoznavanje članova grupe ponajviše utječe organizacija rada. Za potrebe edukacije članovi unutar grupe prolaze kroz tri različite situacije, odnosno tri različite uloge: savjetovatelj, korisnik i (2X) opserver, i to na trećem susretu, kada započinju sa vježbanjem procesa savjetovanja kroz pet osnovnih faza. Ovako dizajniran i postavljen proces je pogodan za edukaciju početnika jer pruža cjelovit pregled i razumijevanje same metode procesa savjetovanja (Janković, 2004). To znači da na trećem susretu članovi počinju raditi na osobnom

problemu, prolaze kroz spomenute uloge i time se sve više otvaraju unutar grupe dijeljenjem svojih iskustava koristeći savjetovanišni intervju. Ova razina dubljeg iskustva posebice dolazi do izražaja na četvrtom susretu koji sadržava svladavanje treće faze procesa savjetovanja – nakon što su kroz prethodne faze ispražnjeni negativni naboji i istražen problem na socijalnoj razini i pri tome već uspostavljena dobra terapijska atmosfera, pozitivan prijenos i protuprijenos, stvoreni su uvjeti za dublju analizu problema, njegove psihološke pozadine i uzorka (Janković, 2004).

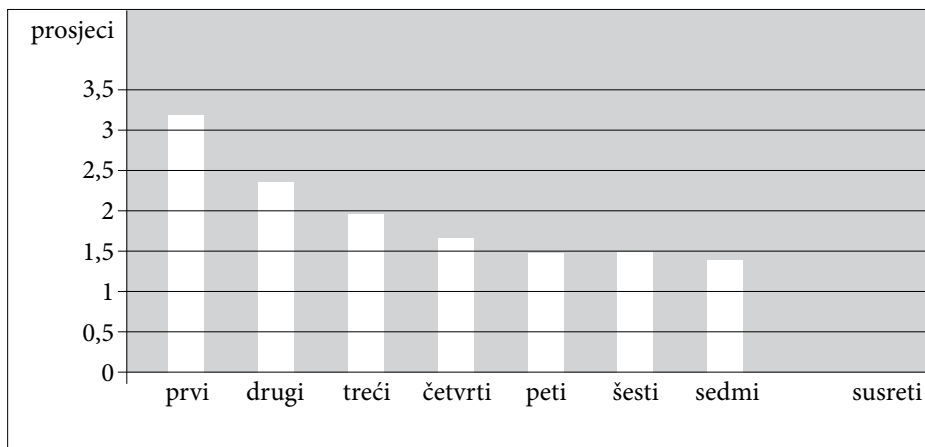
U nastavku je grafički prikaz stupnja nepoznavanja tijekom svih sedam susreta koji tijekom vremena, od susreta do susreta opada:

Grafikon 1: Stupanj nepoznavanja među članovima u grupama od četiri člana kroz istraživanje tj. ciklus od sedam vježbi.



Na grafikonu je dobro vidljiv trend opadanja međusobnog nepoznavanja članova u skupinama, s tim da je u početku pad vrlo nagao, a već nakon trećeg susreta značajno seusporio i do kraja opada vrlo malo i postupno.

Grafikon 1a: Stupanj nepoznavanja među članovima u grupama od tri člana kroz istraživanje tj. ciklus od sedam vježbi.



I iz drugog grafikona, u kojemu je prikazan trend opadanja nepoznavanja među članovima tročlanih skupina vidljivo je da stupanj nepoznavanja brzo opada do trećeg susreta, a onda se taj trend značajno usporava mada je i dalje prisutan.

U skladu s ovim rezultatima pokazalo se potrebnim detaljnije analizirati i četvrti susret kroz grupne dinamike. Analizom sadržaja došlo se do sljedećih podataka iz 28 grupnih dinamika u grupama od četiri člana:

1. u četvrtom susretu postignuta je veća razina povjerenja između članova grupe, po prvi put otvoreno i bez ustručavanja govore o svome problemu i dijele svoja mišljenja – 20 odgovora uz ovu tvrdnju
2. po prvi put imaju slobodu dati kritiku, bilo pozitivnu (najčešće se navode osobni savjeti) ili negativnu (u odnosu na rad) ili doživjeti kritike članova grupe – 15 odgovora.
3. u grupi sada puno više dolaze do izražaja osobne teme i stavlja se naglasak na zajedničko druženje izvan nastave (većina grupa po prvi put) – 15 odgovora.

Nadalje, s nešto manjom učestalosti pojavljuju se i sljedeće teme: međusobno poštovanje, veća razina strpljenja i zadovoljstva cjelovitom grupom (jer nitko od članova nije ispao) što vide upravo kao potvrdu dobrog funkcioniranja svoje grupe i članova, složnosti pa i svoje kvalitete.

U grupama od tri sudionika prilikom analize četvrtog susreta su prethodne kategorije pronađene rjeđe, s tim da ovo tumačenje moramo uzeti s rezervom jer ako o tome nije pisano ne znači da se nije dogodilo, budući da su studenti u pisanju grupnih dinamika

imali slobodu izražavanja. Jednim dijelom može se pretpostaviti da je to tako jer dolazak novog člana dovodi do reorganizacije strukture, rada i članovi su zaokupljeni time na koji način će se novi sudionik uklopiti u grupu, teško se otkrivaju pred novim članom te u nekim grupama gdje novi član dolazi na četvrtom susretu (što je slučaj u dvije grupe), to izaziva strah i neugodu pri razgovoru o problemima, nezadovoljstvo zbog ponovnog prilagođavanja i rada na pravilima te njihovog unošenje iz grupa u kojima su „novi“ članovi do tada bili. U literaturi možemo pronaći da se upravo kroz način odlazanja starih članova iz grupe i ulaženja novih, uče neki novi, „mekaniji“, načini mijenjanja životnih okvira, primjenjivih i u stvarnom životu (Jakelić, 2011). Češće se gubitak četvrtog člana događa na trećem susretu (i to u pet grupa), što njihov sastav od troje stabilizira u četvrtom susretu. Unutar analiziranih grupnih dinamika u grupama od troje članova (osam takvih grupa, što je ukupno 24 studenta, s tim da jedna osoba nije pisala grupnu dinamiku četvrtog susreta, znači analizirana su 23 rada), bez obzira jesu li dobili novog člana ili izgubili jednog od njih, najčešće se spominje :

1. „najopuštenija atmosfera do sada“ – u 10 radova pronađen naglasak na opuštenijoj atmosferi tijekom rada među članovima grupe;
2. po prvi put u grupu dolaze teme sa sadržajem događanja izvan kolegija i vježbi savjetovanja - u 8 radova pronađen je naglasak na tome da kao grupa po prvi put uvode nove, „neslužbene“ sadržaje u grupu;
3. povjerenje i poštovanje između članova grupe – također u 8 radova naglasak je na jačanju ovih elemenata.

Dvije zanimljive kategorije koje se javljaju u ovoj grupi, a nisu se javile u grupama od četiri člana, jest da se kao grupa ne druže izvan vježbi (nađeno kod 7 članova) te da se na ovom susretu nešto pozitivno drugačije dogodilo i dovodi do velikog zadovoljstva (u pet slučajeva). Kao što vidimo, ove kategorije nemaju pojavnost u većem broju slučajeva, s tim da, kao što je prethodno naglašeno, treba vrlo oprezno predstavljati i interpretirati ove podatke jer ne znače isključivo prisutnost ili neprisutnost pojedine kategorije (možda se isto dogodilo i u drugim grupama, ali ispitanici jednostavno o tome nisu pisali), da bi se na njih mogao staviti naglasak, ali to svakako otvara put dubljim promišljanjima i daljnjim istraživanjima i proučavanjima ove tematike.

Sukladno drugoj hipotezi, provjerene su promjenu u stupnju samootkrivanja izvan vježbi, i to između prvog i sedmog susreta. Također je primijenjen Wilcoxonov test ekvivalentnih parova odvojeno za grupu od četiri i tri člana.

Tablica 2: Usporedba stupnja samootkrivanja u grupama od četiri člana između sedmog i prvog susreta

	N	Prosječni rang	Suma rangova	Z	p
Negativni rangovi	2	8,50	17,00	- 4,240	0,001
Pozitivni rangovi	26	14,96	389,00		

Kako je vidljivo iz tablice, razlika u samootkrivanju između prvog i sedmog susreta statistički je značajna na vrlo visokoj razini, što znači da se u skupinama od po četiri člana tijekom sedmog susreta članovi međusobno mnogo više otkrivaju jer se mnogo bolje poznaju među njima je dovoljno poraslo povjerenje, a smanjila se samokontrola tako da mogu slobodno govoriti o osobnim stvarima.

Tablica 2a: Usporedba stupnja samootkrivanja u grupama od tri člana između sedmog i prvog susreta

	N	Prosječni rang	Suma rangova	z	p
Negativni rangovi	3	7,00	21,00	- 2,830	0,005
Pozitivni rangovi	15	10,00	150,00		
Vezani rangovi	6	-	-		

Kako je vidljivo iz gornje tablice, i u skupinama od po tri „stara“ člana nađena je značajna razlika između prvog i sedmog susreta. Razlika u veličini značajnosti u odnosu na skupine od po četiri člana tek je u trećoj decimali, što svakako predstavlja statistički zanemarivu razliku.

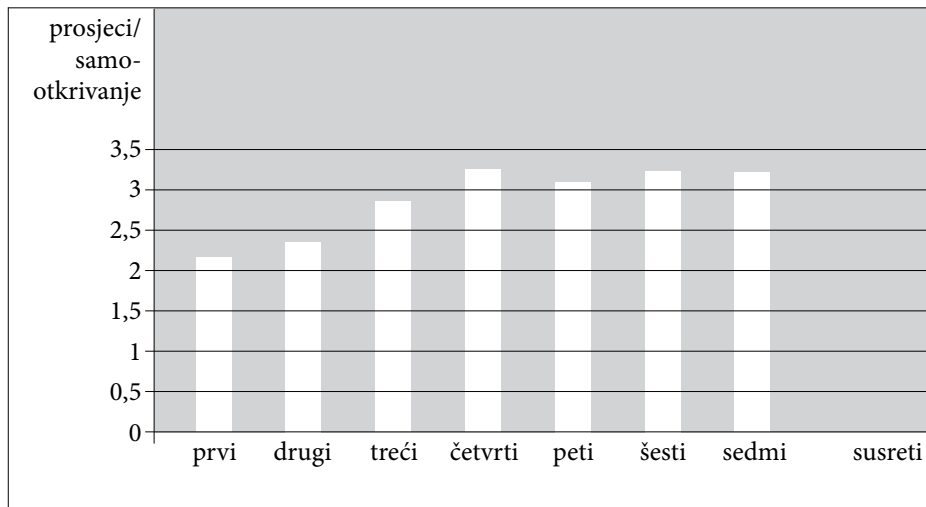
Ukupno gledano, iz tablica 2. i 2.a, odnosno grupa od četiri člana vidimo da je prosjek pozitivnih rangova (14,96) veći od prosjeka negativnih rangova (8,50) i da je ova razlika statistički značajna ( $z = - 4,240$ ,  $p < 0,001$ ). I u podacima grupa od tri člana (Tablica 2.a) nađeno je da je prosjek pozitivnih rangova (10,00) veći od prosjeka negativnih rangova (7,00) i da je razlika među njima statistički značajna ( $z = - 2,830$ ,  $p < 0,01$ ). Dakle, međusobno samootkrivanje izvan vježbi savjetovanja se statistički značajno povećalo od prvog do sedmog susreta u oba slučaja. Time je i druga hipoteza potvrđena. Samootkrivanje se u literaturi obično definira kao dobrovoljno otkrivanje osobnih informacija koje sugovornik inače ne bi mogao saznati iz bilo kojeg drugog izvora (Rosenfeld, Civikly i Herron, 1979. prema Bryan i sur, 1997). Postoje četiri funkcije samootkrivanja koje mogu utjecati na odluku osobe da se drugima otkrije ili ne otkrije, a to su (Derlega i Margulis, 1982, prema: Lacković-Grgin i Penezić, 2000): ekspresivna funkcija, koja se ogleda u otkrivanju vlastitih osjećaja, funkcija samoobjašnjenja, koja

se sastoji u tome da osoba, želeći smanjiti vlastitu nesigurnost i/ili biti bolje shvaćena od druge osobe, govori o vlastitim mislima i idejama, funkcija socijalne validacije, kojom osoba od sugovornika želi dobiti povratnu informaciju o valjanosti svojih stavova i mišljenja, i, na koncu, samootkrivanje koje zapravo predstavlja sredstvo za razvoj bliskog odnosa.

Usto u literaturi ima i mišljenja da je tendencija samootkrivanju indikator zdrave ličnosti, ali i sredstvo njezinoga razvoja (Jourard, 1964, prema Prager i sur, 1989).

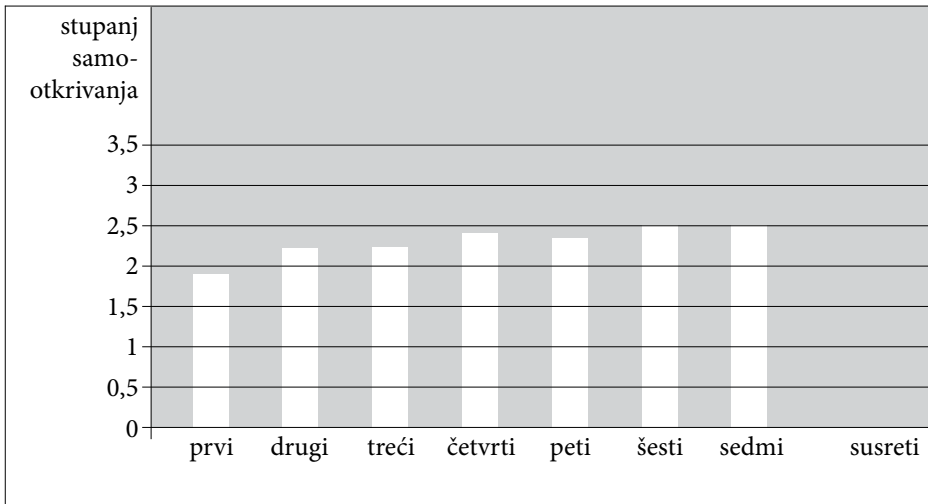
Slijedi grafički prikaz stupnja samootkrivanja članova grupe od četiri i tri člana kroz sedam susreta vježbi savjetovanja kako bi se dobila jasnija slika kretanja toga fenomena.

Grafikon 2: Stupanj samootkrivanja izvan vježbi, gledano kroz susrete tijekom istraživanja u grupama od četiri člana.



U gornjem grafikonu i u ovom slučaju je vidljiv stalni rast do četvrtog susreta, a nakon njega su nađene oscilacije.

Grafikon 2a: Stupanj samootkrivanja izvan vježbi, gledano kroz susrete tijekom istraživanja u grupama od tri člana.



Na gornjem grafikonu ponovno je vidljiv stalni rast do četvrtog susreta, kao i kod grupa od četiri člana, a onda se javljaju oscilacije.

Grafikoni 2. i 2a četveročlane i tročlane grupe pokazuju sličnu tendenciju povećanja samootkrivanja do četvrtog susreta, a onda blage oscilacije s generalnom, ali blagom tendencijom porasta.

Ovakav trend zahtijeva traganje za onim što se to događa na petom susretu. Prije svega neophodno je pojasniti samu strukturu petog susreta koja je ujedno i IV. faza procesa savjetovanja tj. faza odluke i promjena. Unutar ove faze savjetovatelj s korisnikom prolazi cost-benefit analizu, preispitivanje svih momenata vezanih uz promjenu na kognitivnoj i emocionalnoj razini te ponekad i smanjenje otpora okoline, a ponekad i osiguravanje njene podrške. Iako je priprema donošenja odluke o promjenama zajednička stvar subjekta savjetovanja i savjetovatelja, sama odluka je stvar jedino i samo subjekta savjetovanja. Nakon donesene odluke o promjenama izabiru se i odgovarajuće „pozitivne akcije“ koje će dovesti do željenih promjena što je ujedno i glavni zadatak ove faze unutar edukacijskog procesa (Janković, 2004). Analizom grupnih dinamika nije se moglo doći do jasnog uvida u razloge blagog pada nakon četvrtog susreta, no kroz radove se mogu primijetiti dva moguća uzroka koja su se provlačila kroz pisani sadržaj, a to su: postojanost jasno postavljenih pravila i organizacije rada u kojemu nema značajnijih promjena u odnosima i, druga stavka, susret koji je prethodio blagdanima

tj. dulji vremenski razmak između dva susreta što je vrlo vjerovatno moglo djelovati na drugačiju percepciju, ali i uistinu drugačiji nivo inteziteta druženja izvan vježbi savjetovanja (blagdani znače vraćanje obitelji, srođnicima, starim prijateljima, a poznato je i da period dulji od dva tjedna dovodi do diskontinuiteta započetog procesa).

Ukoliko jedna osoba u više izvještaja navodi jednu te istu kategoriju, naprimjer otkrivanje vlastitih osjećaja radi dobivanja točnije slike u socijalnom ogledalu, ona se prepoznaje kao jedan odgovor, iako se pojavljivao kroz više susreta. Stoga je istraženo i na kojem susretu se najčešće počinju javljati prvi sadržaji vezani za odnose izvan fakulteta. U grupama od četiri člana, što je ukupno 28 studenata, nađeni su sljedeći pokazatelji: funkcija samootkrivanja kroz iznošenje vlastitih osjećaja, što se najčešće veže uz daljni razgovor o problemu (u deset slučajeva), funkcija socijalne validacije, dijeljenje mišljenja i stavova (u sedam slučajeva), kao sredstvo za razvoj bliskog odnosa (u dvadeset slučajeva).

Analiza ovih pokazatelja upućuje na nedostatak funkcije samoobjašnjenja koju ispitanici nisu navodili u svojim pisanim izvješćima. Također, kao što je već naglašeno, ove podatke treba uzeti s dozom opreza jer to što neka od kategorija nije nađena ne znači da ona nije bila prisutna, ali se, s druge strane, može razumjeti nedovoljno istaknutom da bi se o njoj pisalo. Kao što pokazuju podaci najveći broj odgovora ide uz tvrdnju „sredstva za stvaranje bliskog odnosa“ upravo zato jer je u najvećem broju slučajeva odnos izvan kolegija opisan kao „priča o svemu i svačemu“, „stvaranje prijateljstva“, i „izgradnja povjerenja“. Nadalje, kada je riječ o broju susreta na kojemu se najčešće pojavljuje prvi pisani trag o zajedničkom druženju izvan nastave, to se događa najčešće s cijelom grupom, a ponegdje u zanemarivom broju slučajeva samo s jednim članom. Točnije, u dvije grupe je pronađeno da nije bilo značajnijih susreta izvan fakulteta, osim u odnosu dvije osobe. Slijede rezultati: na prvom mjestu je četvrti susret (deset odgovora), potom slijedi treći susret (šest odgovora), prvi i peti susret imaju podjednako po dva navoda te drugi i šesti susret također podjednako (po 1 navod).

Iz priloženih rezultata može se vidjeti da kroz treći susret osobe počinju svoja intezivnija druženja i izvan vježbi, s tim da je važno naglasiti da treći susret u sebi sadržava I. i II. fazu procesa savjetovanja (Janković, 2004), to jest sami početak rada na osobnom problemu i ulaznje u nove, dotad nepoznate uloge (savjetovatelj i korisnik), što je moguće vidjeti kao potrebu za sve većom integracijom i zbližavanjem.

Kada je riječ o grupama od tri člana, što ukupno broji 24 ispitanika, rezultati su pokazali nešto drugačiju sliku. Kako smo kod prethodne hipoteze vidjeli, pri detaljnijoj analizi četvrtog susreta u velikom broju slučajeva osobe ističu da se sa članovima svoje grupe ne druže izvan kolegija, a da bi to voljeli. Ukupno devet odgovora svjedoči o zajedničkim susretima i to ponajprije kavama prije ili poslje kolegija i komunikaciji facebookom, najčešće vezano uz sam kolegij i pomoć u izradi izvještaja, što će reći da kod ovih grupa nije



nađeno pisanje o kategorijama koje se odnose na samootkrivanje jer o tome jednostavno nisu pisali. Kada je riječ o broju susreta na kojemu počinje zajedničko druženje u tome malom postotku rezultati su sljedeći: četiri odgovora se odnose na četvrti susret (uz ovaj susret vezano je najviše odgovora i u grupama od četiri člana), tri odgovora napeti susret i po jedan odgovor na treći i šesti susret. Kroz grupne dinamike ovih grupa uočena je manja kohezija, povezanost, niža razina osobnog upoznavanja i druženja među članovima. U većem broju slučajeva ne ističe se stvaranje prijateljskog odnosa nego se više zadržavaju na suradničkom, a ukoliko se počne razmišljati o razlozima, jedan od njih svakako može biti „nestalnost“ grupe, to jest gubitak člana, ali svakako i dobivanje novoga! Sve su to procesi koji remete ravnotežu grupe i usporavaju njezin razvoj, posebice jer svjedoče nestalnosti i promjenjivosti članstva. U skladu s tim u literaturi se mogu pronaći podaci o tome da zatvorene grupe, što znači grupe koje započinju i završavaju svoj rad s istim članovima, imaju niz prednosti koje proizlaze iz stabilnosti njihove strukture i pravilnosti grupne dinamike (Ajduković, 1997). Ujedno, pojava novoga člana u grupi je uznemirujuća i potencijalna je kočnica razvoja kohezije i samozadovoljstva grupe koja takvu situaciju mora ili „metabolizirati“ ili novoga člana odstraniti. Uspjeh procesa asimilacije novoga člana ovisi o značajkama grupe, o ambijentu u kojem se njezin rad odvija, o vremenskoj perspektivi, kao i o spremnosti novog člana da prihvati početne zahtjeve (Klain i sur, 1996) i pravila skupine. Kada je riječ o psihoterapijskoj grupi, a budući da ove male edukacijske skupine, uz edukacijsku, imaju i određenu terapijsku funkciju, opravdano je osvrnuti se na važnost ulaska odnosno izlaska pojedinog člana iz grupe. Iako su vježbe savjetovanja trajale kraće nego li grupna psihoterapija, također je moguće pronaći slične modele, iako u manjim razmjerima. Za ulazak novog člana u grupu najbitnije je procijeniti u kojoj fazi razvitka grupnog procesa se grupa nalazi, kako novi član ne bi bio „abortiran“. U protivnom članovi grupe novoga člana mogu doživjeti kao nazadovanje i gubitak vremena jer mu moraju objašnjavati kako grupa radi, a i on sam treba vremena da razumije dinamiku zbivanja u grupi, prepozna uloge, kompetencije i stvori sliku o svakom pojedinom članu (Klain i sur, 1996). Doda li se ovoj stresnoj situaciji i spoznaja da unutar ovako, za potrebe vježbi savjetovanja, konstruirane grupe prisustvo svakog drugog člana direktno utječe i na osobni uspjeh, mogućnost rada u njoj i u konačnici polaganje kolegija, prepoznaje se dodatna razina stresora pred kojim se grupa nalazi. Tu je i spoznaja da grupu nije moguće pripremiti za ulazak novoga člana niti procijeniti u kojoj fazi to učiniti, posebice zato što su grupe relativno kratkog vijeka. Važno je napomenuti da se obično, kada je riječ o izlasku člana iz grupe, cijela grupa osjeća žalosno i ako to ne proradi s odlazećim članom, taj se materijal često vraća u grupu te članovi pokušavaju razumjeti zašto su ostavljeni i pri tome daju sebi upozorenja i uvjerenje da takav odlazak nije dobar (Klain i sur, 1996).

U pogledu treće hipoteze ispitano je je li i u kojoj mjeri je došlo do promjena u socijalnim odnosima između članova grupa. Također je korišten Wilcoxonov test ekvivalentnih

parova kako bi se ispitalo stanje u razvoju socijalnih odnosa u skupinama, a rezultati su prikazani u Tablici 3. i Tablici 3a, sukladno promatranim grupama.

Tablica 3: Usporedba kvalitete socijalnih odnosa u grupama od četiri člana između sedmog i prvog susreta

	N	Prosječni rang	Suma rangova	z	p
Negativni rangovi	27	14,00	378,00	- 4,545	0,001
Pozitivni rangovi	0	0,00	0,00		
Vezani rangovi	1	-	-		

Kako to pokazuju gornji rezultati, i u pogledu socijalnih odnosa razlika između prvog i sedmog susreta je statistički značajna.

Tablica 3a: Usporedba kvalitete socijalnih odnosa u grupama od tri člana između prvog i sedmog susreta

	N	Prosječni rang	Suma rangova	z	P
Negativni rangovi	17	9,74	165,50	- 3,503	0,001
Pozitivni rangovi	1	5,50	5,50		
Vezani rangovi	6	-	-		

Rezultate u tablici 3 i tablici 3a treba interpretirati jednako kao one u tablici 1, jer su pitanja na osnovi kojih je definirana treća hipoteza imala sličan format i smjer. Iz dobivenih rezulta vidi se da su socijalni odnosi značajno bolji na kraju istraživanja nego na početku. U grupama od četiri člana rezultati pokazuju prosjek negativnih rangova 14,00 u odnosu na prosjek pozitivnih rangova 0,00, što znači da je ovaj nalaz statistički značajan ( $z = - 4,545$ ,  $p < 0,001$ ). Nešto drugačije je u grupama od tri člana gdje su također prema kraju istraživanja potvrđeni bolji odnosi. No, prosjek negativnih rangova ovdje je 9,74 nasuprot prosjeku pozitivnih rangova 5,50, što u konačnici također pokazuje statistički značajnu razliku ( $z = - 3,503$ ,  $p < 0,001$ ), ali i signalizira drugačije procese u ovim skupinama. Dakle, treća hipoteza je opovrgnuta, jer smo u okviru nje pretpostavili da nema statistički značajnih razlika u kvaliteti odnosa na početku i na kraju nastave iz kolegija Osnove savjetovanja, odnosno istraživanja.

Moguće objašnjenje je da su sudionici istraživanja davali socijalno poželjne odgovore i odgovore koje su smatrali očekivanima, no dublje objašnjenje daje analiza grupnih dinamika. Socijalni psiholozi pokušavajući razumjeti dinamiku usredotočili su pažnju

na četiri glavne varijable, a to su fizička privlačnost, blizina, uzajamnost i sličnost (Pennington, 2004). Fizička privlačnost je važna i pretpostavlja se da ljudi stvaraju veze, poglavito one intimnije, s ljudima sličnima po fizičkoj privlačnosti što se naziva pretpostavkom o podjednakoj privlačnosti. Nadalje, kada je riječ o blizini, onda se ona promatra kao stvarna fizička i funkcionalna udaljenost između dvoje ljudi. No za stvaranje veza ova potonja je daleko važnija jer nekomu možemo biti fizički blizu, a ipak funkcionalno daleko. Konačno, blizina povećava vjerojatnost da će ljudi stvoriti veze jedni s drugima i to poglavito funkcionalne, upravo stoga što će se dogoditi više površnih kontakata, a ponovljeni kontakti će dovesti do razvoja veza (Festinger i sur, 1950 prema Pennington, 2004). Istraživanja su pokazala da uzajamnost dopadanja ovisi o tome vrednuje li nas druga osoba točno ili ne, odnosno da nam se sviđaju oni koji nas vide kakvima se i sami vidimo ili želimo vidjeti. Posljednja značajna varijabla odnosi se na sličnost i tu se možemo osvrnuti na dvije vrste sličnosti i to: sličnost stavova i sličnost ličnosti. Brojna istraživanja, bilo da je riječ o jednoj ili drugoj kategoriji sličnosti, potkrijepila su ideju da ona vodi do privlačnosti među ljudima te da inkliniramo tomu da nam se sviđaju oni koje percipiramo kao nama slične te da se možemo vidjeti sličnijima s onima koji nam se sviđaju više od stvarne sličnosti (Pennington, 2004). Kroz pregled grupnih dinamika namjera je bila istražiti kako je došlo do stvaranja bližih veza između članova male grupe, točnije s kime su češće i u odnosu na koju varijablu stvarali bliskiji odnos. U analizi sadržaja posebna je pažnja usmjerena na svaku pojedinu grupu, na usporedbu, međusobne procjene i podudaranje tako da u konačnici rezultati budu ponuđeni kao grupni. Također, ponovno će usporedno biti ponuđeni rezultati za grupe od četiri i tri člana, kako bi se utvrdilo i postojanje mogućih razlika među njima.

Kategorija u kojoj su najmanje tri člana navela da su najbliži odnos ostvarili s osobom sličnoj sebi, bilo da je riječ o sličnosti stava i/ili ličnosti, broji ukupno četiri grupe. Najčešće su navodili sljedeće: „slične životne priče“, „slični postupci“, „zajednički jezik“ i „slično razmišljanje“. Druga kategorija su grupe koje su imale podjednako odgovora tj. dvije naspram dvije osobe različitih kategorije (najčešće sličnost i funkcionalna blizina) koja broji jednu takvu grupu. Zadnja kategorija također broji jednu grupu, a riječ je o tri ili više odgovora koji se odnose na funkcionalnu blizinu. U analizi sadržaja pronađena je i jedna kategorija odgovora koja ima značenje „mi govor“, a zapravo se tiču grupnog pojašnjavanja odnosa, govorenja o razvoju odnosa kao pokazatelj grupe i ujedno više/manje jednakog odnosa sa svima. Zanimljivo je da je najčešće jedna osoba unutar grupe (po jedna osoba „mi govora“ se nalazi u pet od ukupno sedam grupa) nudila ovakav sadržaj te je nakon analize utvrđeno kako su tu osobu drugi najčešće percipirali kao „zatvoreniju“, „neprikladnu“, „tihu i mirnu“, „najpovučeniju“, „ukočenu“, „ozbiljno pristupa radu“, „nije na zajedničkim susretima izvan kolegija“. Iz ovoga proizlazi pretpostavka da je „mi govor“ zapravo posljedica toga što osoba nije ostvarila neku značajniju ili dublju vezu s drugima jer je introvertirana, povučena i teško komunicira. Takve introvertne osobe

imaju veću potrebu identifikacije s grupom jer se nisu nogle afirmirati kao individue. Konačni pregled, bez osvrta na grupno kategoriziranje, pokazuje sljedeće rezultate, idući od najbrojnijeg: sličnost stavova – u jedanaest slučajeva, funkcionalna blizina – u sedam slučajeva, sličnost ličnosti – u šest slučajeva, „mi govor“ – u šest slučajeva

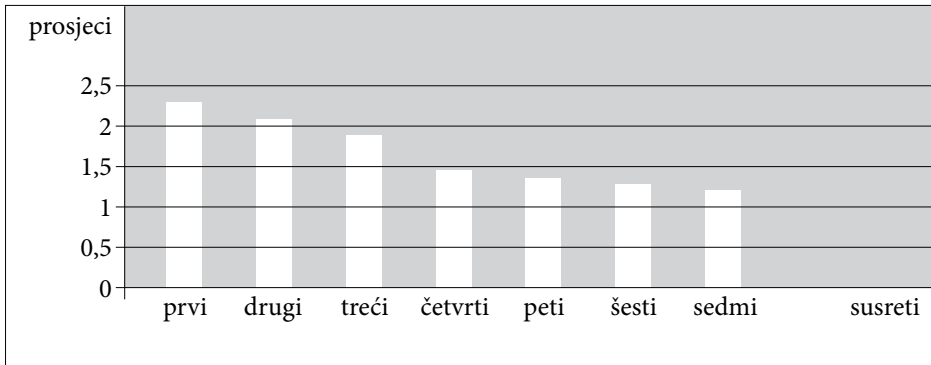
Naposlijetku, zanimljivo je da se vrlo često unutar grupnih dinamika pokazalo, kada članovi skupine procjenjuju tko je s kim u boljem odnosu, da je najčešće viđenje 2+2 odnosno „nas dvije/dvoje i njih dvije/dvoje“.

Pregled analize grupnih dinamika u grupama od tri člana nudi neke nove spoznaje. Zanimljivo je da za razliku od grupa od četiri člana ovdje imamo i zasebnu kategoriju „mi govora“ koja upravo i nosi najveći broj grupa (ukupno pet), s tim što je za razliku od grupa od četiri člana „mi govor“ nešto drugačiji, ovdje on ne znači uopćenost nego ostvarivanje jednako dobrog odnosa sa svim članovima grupe. Jedan od mogućih razloga pojavnosti ove kategorije jest i činjenica da grupa od troje ne „dopušta“ veće zbližavanje dviju osoba jer se time jedna osoba isključuje, stoga se vrlo vjerojatno svi troje trude ostvariti što bolji zajednički odnos i pažljiviji su jedni prema drugima. Zatim slijede dvije kategorije koje imaju po dvije grupe, a to su sličnost bilo stava i/ili ličnosti i kategorija „sve po jedno“, što je jedna nova kategorija, a odnosi se na tri sasvim različita odgovora. Također je zanimljivo da se ovdje ne pojavljuju kategorije fizičke privlačnosti i uzajamnosti. Sumirani rezultati izgledaju kako slijedi: „mi govor“ – u trinaest slučajeva, slični stavovi – u osam slučajeva, sličnost ličnosti – u tri slučaja, funkcionalna blizina – u dva slučaja.

Kod grupa od tri člana u većem broju slučajeva osobu koja izlazi iz grupe ostali članovi definiraju kao „neodgovornu“, „nezainteresiranu“ i „neozbiljnu“ s posebnim naglaskom na rad i radne zadatke. Upravo taj, četvrti član grupe u njima izaziva strah i nezadovoljstvo, a ujedno olakšanje kada napušta grupu. Osoba koja izlazi iz grupe je ona s kojom najčešće nisu ostvarili dobar odnos i njezinim odlaskom grupa počinje bolje komunicirati i povezivati se.

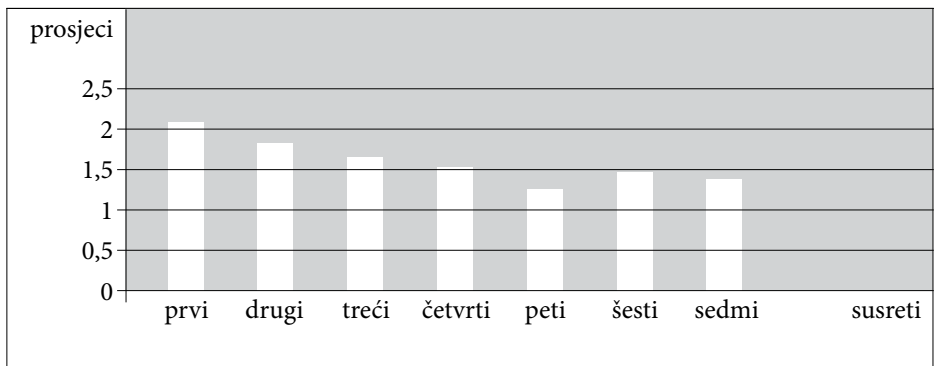
Grafički prikazi razvoja socijalnih odnosa između članova grupa od četiri (Grafikon 3.) i tri člana (Grafikon 3a.) pokazuju smanjenje socijalne distance među članovima (gadacija kategorija za procjenu diktira obrnutu sliku).

Grafikon 3. Socijalni odnosi između članova grupe od četiri člana tijekom svih sedam susreta trajanja vježbi u vidu smanjenja socijalne udaljenosti.



Na grafikonu vidimo da dolazi do unapređivanja, tj smanjenja socijalne udaljenosti članova kao izraz napredovanja i konstantnog povećavanja razine kvalitete socijalnih odnosa.

Grafikon 3a: Socijalni odnosi između članova grupa od troje članova tijekom svih sedam susreta tijekom vježbi.



Na grafikonu je vidljivo da su socijalni odnosi najlošiji na početku rada grupe, onda se poboljšavaju sve do petog susreta, a na šestom i sedmom susretu bivaju nešto lošiji. Ovaj neobični trend istražen je analizom grupe dinاميke. Prvi razlog ovoj neobičnoj promjeni trenda je taj što šesti susret slijedi nakon duljih praznika koji su rezultirali rjeđim kontaktim te se dogodilo isto što i s razinom druženja izvan nastave u grupama od troje članova. Nadalje, na šestom susretu dolazi do stagnacije odnosno stabiliziranja odnosa i

vrlo vjerojatno svjesni blizine kraja zajedničkog rada članovi ne vide mogućnost njegova poboljšanja, nego se jednim dijelom već počinju opraštati jedni od drugih. Također je primjetna velika emocionalna angažiranost članova grupe u odnosu na njihovo postignuće na kolegiju. Mnogi upravo u ovim trenucima postaju svjesni svoga stanja i „bore“ se za prolaznost. Uzmu li se u obzir prethodni odlasci članova grupe, koji direktno utječu na uspjeh svakog pojedinog člana, uviđa se razina napetosti i „čudne atmosfere“ što je u velikom broju slučajeva rezultat nezadovoljstva loše napisanim kolokvijem. Uz cijelokupnu situaciju u pojedinim grupama dolazi do malih nesuglasica upravo na ovim susretima. Jedan od mogućih razloga jest i to što postaju svjesniji činjenice da nisu ostvarili bliskije kontakte, družili se međusobno i često ističu žaljenje za tim. U vrlo velikom broju slučajeva u konačnici ne navode vjeru u nastavak druženja, već je upravo oko šestog susreta primjetan početak opraštanja od grupe te osjećaj nostalgije, ali i zadovoljstva i sreće zbog približavanja kraja vježbi i uspješnog svladavanja složenog rada i apsolviranja zahtjevnog kolegija.

Četvrta hipoteza se odnosi na ispitivanje zastupljenosti tema iz oblasti rada grupe i socioemocionalnih odnosa. Kao tri najreprezentativnije točke za istraživanje, uzete su početak (1. susret), sredina (4. susret) i kraj (7. susret) vježbi. U svakoj je provjereno postoji li statistički značajna razlika u zastupljenosti jednih, odnosno drugih tema. Rezultati tri Wilcoxonova testa za ekvivalentne parove prikazani su u Tablici 4. za grupe od četiri člana i Tablici 4.a za grupe od tri člana.

Tablica 4: Razlike u zastupljenosti tema socioemocionalnih odnosa i rada grupe na prvom, četvrtom i sedmom susretu za grupe od četiri člana

Susret	Rangovi	N	Prosječni rang	Suma rangova	z	p
Prvi	Negativni rangovi	22	14,73	324,00	-3,474	0,001
	Pozitivni rangovi	5	10,80	54,00		
	Vezani rangovi	1	-	-		
Četvrti	Negativni rangovi	12	11,63	139,50	-0,309	0,757
	Pozitivni rangovi	12	13,38	160,50		
	Vezani rangovi	4	-	-		
Sedmi	Negativni rangovi	12	12,33	148,00	-0,416	0,677
	Pozitivni rangovi	13	13,62	177,00		
	Vezani rangovi	3	-	-		

Iz gornje tablice može se zaključiti da su teme rada na prvom susretu bile zastupljene statistički značajno više nego teme vezane za socioemocionalne odnose (prosjeak negativnih rangova = 14,73 vs. prosjeak pozitivnih rangova = 10,80;  $z = -3,474$ ,  $p < 0,001$ ). Na četvrtom susretu ove teme su izjednačene, dakle, podjednako se govori o radu u grupi i socioemocionalnim odnosima ( $z = -0,309$ ,  $p > 0,05$ ), što je slučaj i na posljednjem, odnosno sedmom susretu ( $z = -0,416$ ,  $p > 0,05$ ). Dakle, naša četvrta hipoteza je većim dijelom potvrđena (nema statistički značajnih razlika u zastupljenosti spomenute dvije teme na četvrtom i sedmom susretu), ali je u slučaju prvog susreta opovrgnuta.

Tablica 4a: Razlike u zastupljenosti tema socioemocionalnih odnosa i rada na prvom, četvrtom i sedmom susretu za grupu od tri člana

Susret	Rangovi	N	Prosječni rang	Suma rangova	z	p
Prvi	Negativni rangovi	22	13,27	292,00	-4,251	0,001
	Pozitivni rangovi	2	4,00	8,00		
Četvrti	Negativni rangovi	20	11,90	238,00	-2,654	0,008
	Pozitivni rangovi	4	15,50	62,00		
Sedmi	Negativni rangovi	14	13,57	190,00	-1,185	0,236
	Pozitivni rangovi	10	11,00	110,00		

I u slučaju grupa sa tri člana uzete su kao najreprezentativnije iste točke tijekom nastave kolegija Osnove savjetovanja kao i za grupe od četiri člana. U svakoj točki provjereno je postoji li statistički značajna razlika u zastupljenosti jednih, odnosno drugih tema. Na osnovi Tabele 4.a može se zaključiti da su teme rada na prvom susretu bile zastupljene statistički značajno više od tema vezanih za socioemocionalne odnose (prosjeak negativnih rangova = 13,27, nasuprot prosjeka pozitivnih rangova = 4,00;  $z = -4,251$ ,  $p < 0,001$ ). Na četvrtom susretu se, međutim, govori više o socioemocionalnim odnosima nego o radu u grupi (Prosjeak negativnih rangova = 11,90, vs. prosjeak pozitivnih rangova = 15,50;  $z = -2,654$ ,  $p < 0,01$ ). Na posljednjem, sedmom susretu vježbi savjetovanja, o ovim temama se podjednako govori ( $z = -1,185$ ,  $p > 0,05$ ). Dakle, četvrta hipoteza je većim dijelom opovrgnuta, a potvrđena je samo u slučaju sedmog susreta.

Peta hipoteza se odnosila na raspodjelu i zastupljenost grupnih uloga. Željelo se utvrditi kako su se one mijenjale tijekom istraživanja, to jest je li bilo značajnih, vidljivih promjena. Ovdje su također izabrane tri točke: prvi, četvrti i sedmi susret. Rangirane su uloge s obzirom na učestalost njihova preuzimanja, a rezultati su dati u Tablici 5. za grupu od četiri člana i tablici 5a za grupu od tri člana.

Tablica 5: Rangirane grupne uloge s obzirom na njihovu učestalost preuzimanja kod grupa od četiri člana

Rang	Prvi susret	Četvrti susret	Sedmi susret
1.	Šutljivac (35)	Zabavljač (43)	Zabavljač (67)
2.	Zabavljač (32)	Dominantni član (22)	Dominantni član (18)
3.	Dominantni član (17)	Neformalni voditelj (20)	Neformalni voditelj (12)
4.	Neformalni voditelj (12)	Šutljivac (14)	Šutljivac (6)
5.	Neprikladni (10)	Žrtveno janje (5)	Žrtveno janje (3)
6.	Saboter (1)	Neprikladni (3)	Neprikladni (2)
7.	Žrtveno janje (1)	Saboter (1)	Saboter (0)

Napomena: U zagradi je učestalost pojedine uloge na svakom od analiziranih susreta

Iz prethodne tablice očitava se da je na prvom susretu najučestalija uloga bila "šutljivac" (35 navoda), što je razumljivo s obzirom na činjenicu da se članovi grupe na početku nedovoljno poznaju. Međutim, bio je prisutan i dovoljno visok broj "zabavljača" (njih 32), što je isto tako razumljivo jer ljudi obično u novim situacijama, kada su nesigurni, pokušavaju humorom smanjiti tenziju. S druge strane, uloga "sabotera" i "žrtvenog janjeta" bila je najrjeđa (samo po jedan navod), što je isto tako razumljivo jer je teško sabotirati nešto nepoznato, ne razumije se a ima veliku važnost za konačni ishod. Isto tako, još nema mjesta žrtvovanju kada je sve još nepoznato, nerazumljivo pa je teško naći prostor „žrtvovanju za opće dobro“.

U četvrtom (sredina istraživanja) i sedmom susretu (završnica istraživanja) uloge su podjednako rangirane po učestalosti. Kako su se članovi više otvarali, te kako je raslo njihovo samopouzdanje, situacija postajala poznatijom, tako se povećavao broj "zabavljača" (četvrti susret njih 43, sedmi susret čak 67). Slijede "dominantni članovi" (njih 22, odnosno 18) i neformalni vođa (20 na četvrtom, odnosno 12 na sedmom susretu) gdje se smanjio broj nositelja. Šutljivac, kao prvorangirana uloga na prvom, na četvrtom i sedmom susretu se nalazi tek na četvrtom mjestu što znači da je ona više uvjetovana crtama ličnosti nego razvojem grupne dinamike. Najmanje je onih koji sebe i/ili druge opisuju kao "žrtveno janje", "neprikladnog" i "sabotera" što je razumljivo jer sve manje članova grupa želi imati periferne uloge.



Tablica 5a: Rangirane grupne uloge po njihovoj učestalosti preuzimanja u grupama od tri člana

Rang	Prvi susret	Četvrti susret	Sedmi susret
1.	Zabavljač (21)	Dominantni član (20)	Zabavljač (23)
2.	Neformalni voditelj (16)	Neformalni voditelj (19)	Neformalni voditelj (19)
3.	Dominantni član (15)	Zabavljač (17)	Dominantni član (17)
4.	Šutljivac (10)	Šutljivac (9)	Šutljivac (8)
5.	Neprikladni (2)	Neprikladni (6)	Neprikladni (3)
6.	Saboter (1)	Žrtveno janje (1)	Žrtveno janje (1)
7.	Žrtveno janje (1)	Saboter (0)	Saboter (1)

Napomena: U zagradi je učestalost pojedine uloge na svakom od analiziranih susreta

Na osnovi rezultata u tablici 5.a može se vidjeti da je na prvom susretu najviše preuzimana uloga "zabavljača" (21 navod), potom "neformalnog vođe" (16) i "dominantnog člana" (15 navoda) Razlozi ovakve distribucije uloga odgovaraju onima za skupine od 4 člana. S druge strane, uloge "sabotera" i "žrtvenog janjeta" preuzimale su se samo po jednom kao i kod skupina sa 4 člana.

Na četvrtom susretu, najčešće se preuzimala uloga "dominantnog člana" (20 navoda), pa "neformalnog vođe" (19) i "zabavljača" (17). Ovdje vidimo razlike u odnosu na prvi susret (početak savjetovanja). Najniže rangirane uloge se poklapaju s onima sa prvog susreta: "neprikladni" (6), "žrtveno janje" (1) i "saboter" (0) što je posljedica već navedenih ambicija. Na posljednjem susretu uloge su slično rangirane kao na prvom susretu. Tako je najviše "zabavljača" (njih 23), potom "neformalnih vođa" (19), pa "dominantnih članova" (17). Najrjeđe su preuzimane uloge "neprikladnog" (3), "žrtvenog janjeta" (1) i "sabotera" (1).

U konačnici, imajući u vidu ukupne rezultate, očito je da su najčešće uloge zabavljača, dominantnog člana i neformalnog vođe koje se izmjenjuju na prva tri mjesta. Izuzetak je uloga šutljivca koja se pojavljuje kao prvorangirana na prvom susretu grupa od četiri člana, no zanimljivo je da u grupama od tri člana uloga šutljivca ne dolazi niti jednom na prva tri mjesta, čak niti na prvom susretu.

## Zaključak

Na osnovi rezultata ovog istraživanja može se na kraju zaključiti da se proces stvaranja skupina od početka do kraja ciklusa vježbi savjetovanja postupno razvijao te da je grupna dinamika bivala sve intenzivnija u skupinama od početka sastavljenima od četiri člana, kao i onima sastavljenima od stalna tri i jednog promjenljivog, četvrtog člana. Tako je utvrđeno da je stupanj međusobnog poznavanja u obje vrste grupa statistički značajno porastao između prvog i sedmog susreta, čime je potvrđena prva hipoteza.

Nadalje je utvrđeno kako je stupanj samootkrivanja sudionika istraživanja između prvog i sedmog susreta statistički značajno porastao u oba tipa skupina, čime je potvrđena i druga hipoteza.

Kako bi se provjerila treća hipoteza ispitano je je li i u kojoj mjeri došlo do promjena u socijalnim odnosima među članovima malih edukativnih skupina. Rezultati su pokazali da je ta razlika statistički značajna, što znači da su socijalni odnosi među članovima skupina značajno intenzivniji i izvan nastave gdje su skupine formirane s ciljem intenzivne edukacije, čime je treća hipoteza potvrđena.

Ispitivanje u kojoj mjeri su tijekom grupnih susreta bile zastupljene teme vezane uz rad odnosno one koje se tiču međusobnih socioemocionalnih odnosa pokazalo je da je na prvom susretu prevladavala tema rada, primarnog razloga stvaranja skupina. Na četvrtom susretu ove su teme izjednačene kao i na zadnjem. Time je četvrta hipoteza većim dijelom opovrgnuta. Jedino na prvom susretu statistički značajno je zastupljenija tema rada.

Peta hipoteza odnosila se na raspodjelu uloga u grupi što je utvrđeno usporedbom triju vremenskih točaka, prvog, četvrtog i sedmog susreta. Pokazalo se da je dolazilo do značajnih promjena u izboru uloga, osobito u skupinama od po četiri stalna člana, dok je to bilo nešto manje izraženo u skupinama od tri stalna člana. No ukupno gledajući i peta hipoteza je najvećim dijelom potvrđena.

Mada istraživanje ima određenih manjkavosti kao što je prigodni uzorak, dva tipa skupina prema broju članova, te mijenjanje jednog člana u njima, utvrdilo je izuzetno značajne pojave u funkcioniranju malih edukativnih skupina. Postojanje dvaju tipova grupa je, štoviše, dalo i neke dodatne spoznaje do kojih se ne bi došlo da i one nisu proučavane. Stoga u budućim istraživanjima svakako treba u ispitivanje uključiti i takav tip grupa.

## Literatura

- Ajduković, M. (1997). *Grupni pristupi u psihosocijalnom radu: načela i procesi*. Društvo za psihološku pomoć, Zagreb.
- Bezić, Ž. (1975). Fenomen grupa. *Crkva u svijetu*, Vol. 10 No. 4, prosinac
- Brown, R. (2006). *Grupni procesi: dinamika unutar i između grupa*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Burke, P. J. (2006). *Interaction in Small Groups* U: John DeLamater (Ed.) *Handbook of Social Psychology*, New York: Kluwer-Plenum.
- Burnes, B. (2004). Kurt Lewin and complexity theories: back to the future. *Journal of Changed Management*, Vol.4, No.4, 309-325, December.
- Burnes, B. (2004). Kurt Lewin and the Planned Approach to Change: A Re-appraisal, *Journal of Management Studies*, 41:6 September.
- Forsyth R. D. (2006). *Group dynamics*, Fourth edition. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Forsyth, R. D. i Burnette J. L. (2005). *The History of Group Research* U: S. Wheelan (Ed.), *The handbook of group research and practice* (pp. 3-18). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Janković, J. (2014). Dinamika malih edukativnih skupina. *Socijalne teme*, Godina 1., br. 1.
- Janković, J. (2013). *Male kreativne socijalizacijske skupine: 1982-2012*. Zagreb: Udruga Poticaj.
- Janković, J. (2008). *Obitelj u fokusu*. Zagreb: etcetera.
- Janković, J. (2004). *Savjetovanje u psihosocijalnom radu*. Zagreb: etcetera.
- Klain, E. (2008). *Grupna analiza – analitička grupna psihoterapija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Klain, E. i sur. (1996). *Grupna analiza – grupna analitička psihoterapija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Lacković-Grgin, K. i Penezić, Z. (2001). Dobne i spole razlike u samootkrivanju adolescenata različitim osobama. *Društvena istraživanja*, Vol.10 No. 3 (53).
- Moro, Lj. (2008). Organizacija grupe. U: *Grupna analiza – analitička grupna psihoterapija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Neilson, D. (2006). Small-group learning and its value to Social Work education Vol. 3(2) Summer.
- Pennington, D. C. (2004). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Petz, B. i suradnici (1992). *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
- Piccard, J. B. (1975). *An Introduction to Social Work*. Illinois: Homewood.

- Rot, N. (1988). *Psihologija grupa*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rutan, J. S., Stone, W. N. i Shay, J. J. (2007). *Psychodynamic Group Psychotherapy*. Fourth Edition. London and New York: The Guilford Press.
- Urlič, I. (2008). Procesi u grupi. U: Klain i suradnici: *Grupna analiza – analitička grupna psihoterapija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Vukosav, J. i Zarevski, P. (2011). *Metodologija znanstvenog istraživanja*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija.
- Weissgerber, J. (1975). Dinamika grupe. *Obnovljeni život*, Vol. 30. No.1 veljača.
- Wilke, H. i Knippenberg, A. (2003). Grupni učinak U: Hewstone M, i Ströbe, W. *Socijalna psihologija: europske perspektive*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Žugaj, M. (1982). Grupna dinamika kao metoda u nastavi fakulteta organizacije i informatike Varaždin. *Journal of Information and Organizational Sciences*. No.6 prosinac.